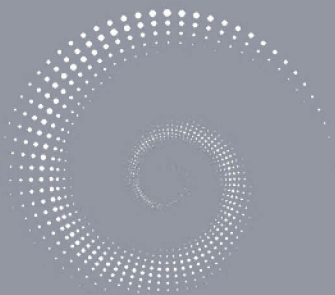

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 49

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Φεβρουάριος 2023

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ειδικές ευθύνες του Προέδρου της Δημοκρατίας

Άρθρο 49

«1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του, παρά μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση, με πρόθεση, του Συντάγματος. Για πράξεις που δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του η δίωξη αναστέλλεται εωσότου λήξει η προεδρική θητεία.

2. Η πρόταση για κατηγορία και παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη υποβάλλεται στη Βουλή υπογραμμένη από το ένα τρίτο τουλάχιστον των μελών της και γίνεται αποδεκτή με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της.

3. Αν η πρόταση γίνει αποδεκτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραπέμπεται στο δικαστήριο του άρθρου 86· οι σχετικές μ' αυτό διατάξεις εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

4. Αφότου παραπεμφθεί, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απέχει από την άσκηση των καθηκόντων του και αναπληρώνεται, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 34· αναλαμβάνει πάλι τα καθήκοντά του, αφότου το δικαστήριο του άρθρου 86 εκδώσει απαλλακτική απόφαση, εφόσον δεν εξαντλήθηκε η θητεία του.

5. Νόμος που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής ρυθμίζει τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου αυτού.»

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αραβαντινός Ι., *Πραγματεία περί της ευθύνης των Ηγεμόνων και των Υπουργών*, Τύποις Ιω. Κουβέλου και Α. Τρίμη, 1880· Κουτνατζής Σ.-Ι., «Άρθρο 49», σε Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα: κατ' άρθρον ερμηνεία*, Σάκκουλας, 2017· Μάνεσης Α., «Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος», σε *Συνταγματική θεωρία και πράξη Ι*, Σάκκουλας, 1980· Μπεσίλα-Μακρίδη Ε., *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Συμβολή στο ελληνικό και συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1987

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Σύνταγμα	2
II. Κοινό δίκαιο, υπερεθνικό και εφαρμοστικό	4
III. Εφαρμοστικοί διοικητικοί θεσμοί, διαδικασίες και εξωδικαστική προστασία	6
IV. Η δικαστική προστασία, τα ένδικα βοηθήματα και η νομολογία	6
V. Η ερμηνεία της διάταξης από τη θεωρία	6
1. Πολιτική ευθύνη	6
2. Ποινική ευθύνη	7
3. Αστική ευθύνη	12
VI. Η συνταγματική διάταξη στην πράξη	13
VII. Γενικά συμπεράσματα, διαπιστώσεις και προτάσεις	13

I. ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Άρθρο 49

- 1 *«1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του, παρά μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση, με πρόθεση, του Συντάγματος. Για πράξεις που δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του η δίωξη αναστέλλεται εωσότου λήξει η προεδρική θητεία.*
- 2 *2. Η πρόταση για κατηγορία και παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη υποβάλλεται στη Βουλή υπογραμμένη από το ένα τρίτο τουλάχιστον των μελών της και γίνεται αποδεκτή με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της.*
- 3 *3. Αν η πρόταση γίνει αποδεκτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραπέμπεται στο δικαστήριο του άρθρου 86· οι σχετικές μ' αυτό διατάξεις εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.*
- 4 *4. Αφότου παραπεμφθεί, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απέχει από την άσκηση των καθηκόντων του και αναπληρώνεται, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 34· αναλαμβάνει πάλι τα καθήκοντά του, αφότου το δικαστήριο του άρθρου 86 εκδώσει απαλλακτική απόφαση, εφόσον δεν εξαντλήθηκε η θητεία του.*
- 5 *5. Νόμος που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής ρυθμίζει τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου αυτού.»*
- 4 Η αρχή του ανεύθυνου του Μονάρχη προέρχεται από τη βρετανική μοναρχική παράδοση και βρίσκει την ιστορική της αποτύπωση στο ρητό "the King can do no wrong".

Αποτελούσε έτσι μία σταθερά της ελληνικής συνταγματικής ιστορίας επί Βασιλείας¹. Παρά την αρχική της προέλευση, διατηρήθηκε, ωστόσο, και επί αβασίλευτων πολιτευμάτων, όπως το ισχύον ελληνικό, για τη διαφύλαξη και ενίσχυση του κύρους του Προέδρου της Δημοκρατίας². Κάμπτεται όμως κατά κανόνα για συγκεκριμένα σοβαρά αδικήματα, που διαπράττονται κατά την άσκηση των καθηκόντων του αιρετού Ανώτατου Άρχοντα³.

Τα επαναστατικά Συντάγματα της Επιδαύρου (άρθρα νβ΄, νε΄ και με΄) και του Άστρους (άρθρα ξζ΄, ξη΄ και μυ΄) θέσπιζαν ποινική ευθύνη των μελών της εκτελεστικής εξουσίας. Το Σύνταγμα της Τροιζήνας ήταν το πρώτο που καθιέρωσε το απαραβίαστο του Κυβερνήτη (άρθρο 103), κατ' αντιδιαστολή προς την ευθύνη των Γραμματέων της Επικρατείας (άρθρο 104), ενώ αντίστοιχη πρόβλεψη υπήρχε και στο Ηγεμονικό Σύνταγμα (άρθρο 234). Επί Βασιλείας, τα Συντάγματα του 1844 (άρθρο 22)⁴, του 1864 (άρθρο 29), του 1911 (άρθρο 29), καθώς και του 1952 (άρθρο 29) καθιέρωναν το ανεύθυνο και απαραβίαστο του Βασιλέα.

Τα Συντάγματα του 1925 (άρθρο 71) και του 1927 (άρθρο 73) ήταν αυτά που έθεσαν τις βάσεις για το σύγχρονο καθεστώς της (περιορισμένης) ευθύνης του αιρετού Ανώτατου Άρχοντα διακρίνοντας μεταξύ πολιτικής και ποινικής ευθύνης⁵. Διακήρυσσαν, αφενός, ότι «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν φέρει καμμίαν πολιτικήν ευθύνην δια πράξεις εκτελεσθείσας κατά την εξάσκησην των καθηκόντων του»⁶ και προέβλεπαν, αφετέρου, την ποινική ευθύνη του μόνο για εσχάτη προδοσία και παραβίαση του Συντάγματος ή των ποινικών νόμων με πρόθεση, εφόσον το προτείνει το 1/3 των μελών της Βουλής

¹ Βλ. αναλυτικά Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Συμβολή στο ελληνικό και συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο*, 1987, σελ. 12 επ.

² Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, том. II, 2018, σελ. 91.

³ Το γαλλικό Σύνταγμα του 1958, μετά την αναθεώρηση του 2007, προβλέπει στο άρθρο 68 παρ. 1 ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κηρύσσεται έκπτωτος μόνο για «παράβαση καθήκοντος προδήλως ασυμβίβαστη με την άσκηση του αξιώματός του», ενώ σύμφωνα με το αρχικό κείμενο ευθυνόταν μόνο για εσχάτη προδοσία. Το άρθρο II ενότητα 4 του αμερικανικού Συντάγματος προβλέπει την έκπτωση του Προέδρου σε περίπτωση καταδίκης για προδοσία, δωροληψία ή άλλο σοβαρό αδίκημα. Ο δε γερμανικός Θεμελιώδης Νόμος προβλέπει, στο άρθρο 61 παρ. 1, την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας για εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος ή άλλου ομοσπονδιακού νόμου.

⁴ Το Σύνταγμα του 1844, που καθιέρωνε μοναρχικό πολίτευμα, χαρακτήριζε το πρόσωπο του Βασιλιά ως «ιερό και απαραβίαστο».

⁵ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2021, σελ. 433.

⁶ Το άρθρο 72 του Συντάγματος του 1927 ανέφερε εξίσου χαρακτηριστικά: «Δια πάσαν παράλειψιν του Προέδρου της Δημοκρατίας προς εκτέλεσιν των εν των Συντάγματι αναγραφόμενων υποχρεώσεων αυτού ευθύνεται η Κυβέρνησις, καθώς και δια τας πολιτικάς δηλώσεις αυτού».

και την πρόταση αποδεχθούν τα 2/3. Αρμόδια για την εκδίκαση της υπόθεσης ήταν η Γερουσία, συγκροτούμενη ως Ειδικό Δικαστήριο. Το δικτατορικό Σύνταγμα του 1973 διατήρησε το ίδιο καθεστώς (άρθρο 41⁷), παραλείποντας, ωστόσο, την ευθύνη για παραβίαση των ποινικών νόμων με πρόθεση. Το άρθρο αυτό του δικτατορικού Συντάγματος⁸, σε συνδυασμό με το άρθρο 73 του Συντάγματος του 1927, αποτελεί έτσι το πρότυπο του σημερινού άρθρου 49 Σ.

- 7 Το άρθρο 49 Σ. συνδέεται στενά με το άρθρο 1 παρ. 1 Σ. που εγκαθιδρύει το πολίτευμα της *προεδρευόμενης* δημοκρατίας, το άρθρο 35 Σ., που καθιερώνει τον κανόνα της προσυπογραφής και άρα το πολιτικό ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας, καθώς και το άρθρο 50 Σ. εκ του οποίου συνάγεται ο περιορισμένος και συμβολικός ρόλος του Προέδρου. Σε περίπτωση παραπομπής σε δίκη του Προέδρου της Δημοκρατίας εφαρμόζεται η διαδικασία του άρθρου 86 Σ.

II. ΚΟΙΝΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΟ

- 8 Οι διατάξεις του άρθρου 49 Σ. αφορούν την ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας και εξ αυτού του λόγου το ενωσιακό ή το διεθνές δίκαιο δεν τυγχάνει εδώ εφαρμογής. Ο οργανικός νόμος περί ευθύνης του Προέδρου της Δημοκρατίας, του οποίου η έκδοση προβλέπεται στην παρ. 5 του άρθρου 49 Σ., είναι ο ν. 265/1976⁹. Το άρθρο 1 του νόμου επαναλαμβάνει κατ' ουσίαν τα οριζόμενα στην παρ. 1 του άρθρου 49 Σ., προβλέποντας ότι «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ευθύνεται διά πράξεις ή παραλείψεις αυτού μη σχετιζόμενας προς την άσκηση των καθηκόντων του κατά τας διατάξεις του

⁷ «1. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνονται δια πράξεις ενεργηθείσας κατά την ενάσκησιν των καθηκόντων των, ειμή μόνον εις περιπτώσιν εσχάτης προδοσίας ή εκ προθέσεως παραβιάσεως του Συντάγματος. Δια πράξεις μη σχετιζόμενας προς την άσκησιν των καθηκόντων των η δίωξις αναστέλλεται μέχρι λήξεως της προεδρικής θητείας.

² Η πρότασις περί κατηγορίας και παραπομπής εις δίκην του Προέδρου και Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας υποβάλλεται εις την Βουλής υπογεγραμμένη υπό του ενός τρίτου τουλάχιστον των αιρετών μελών αυτής, δέον δε να γίνη αποδεκτή δια πλειοψηφίας των τριών τετάρτων του συνόλου των αιρετών μελών αυτής.

[...]

⁵ Νόμος ψηφιζόμενος κατά το άρθρον 72 παρ. 1 ρυθμίζει τα της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος άρθρου».

⁸ Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 92 (υποσημείωση 86), όπου αναφέρεται συνοπτικά η ιστορία υιοθέτησης της ισχύουσας διατύπωσης του άρθρου 49 Σ. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 78 επ.

⁹ Το (καταργημένο πλέον) άρθρο 114 παρ. 1 εδάφιο τρίτο του Συντάγματος του 1975 επέβαλε την έκδοσή του μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1975.

Ποινικού Κώδικος ή άλλων ειδικών ποινικών νόμων» (άρθρο 1 παρ. 1). Η ποινική δίωξη βέβαια για πράξεις εκτός των καθκόντων του αναστέλλεται έως τη λήξη της θητείας του (άρθρο 1 παρ. 2).

Στο άρθρο 2 προσδιορίζονται τα αδικήματα για τα οποία ευθύνεται ποινικά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας για πράξεις εντός των καθκόντων του: Εσχάτη προδοσία και εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος. Ειδικότερα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαπράττει το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας «*οσάκις ούτος, χρησιμοποιών την ιδιότητα του ταύτην και τας εκ του Συντάγματος εμπειπιστευμένας αυτώ εξουσίας, κατέλυσεν ή μετέβαλεν ή αποπειράται να καταλύση ή μεταβάλη διά βίας το πολίτευμα της Χώρας*» (άρθρο 2 παρ. 2). Το έγκλημα της εκ προθέσεως παραβίασης του Συντάγματος διαπράττεται «*οσάκις υπό την ιδιότητα του ταύτην προβαίνη εκ προθέσεως εις έκδοσιν πράξεως ή εις άλλην ενέργειαν ή υποπίτη εις παράλειψιν αντικειμένην εις επιτακτικήν διάταξιν του Συντάγματος, εκ των αναφερομένων εις τας υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας ατομικώς και άνευ διακριτικής ευχερείας ασκουμένας αρμοδιότητας, συνεπεία της οποίας επήλθε σοβαρά διατάραξις της λειτουργίας του πολιτεύματος*» (άρθρο 2 παρ. 3).

Σύμφωνα με το άρθρο 3, η ποινή για το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας είναι ισόβια ή πρόσκαιρη κάθειρξη, έκπτωση από το αξίωμά του και ισόβια ή πρόσκαιρη αποστέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων, ενώ για το έγκλημα της εκ προθέσεως παραβίασης του Συντάγματος έκπτωση από το αξίωμά του και αποστέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων για δύο μέχρι δέκα έτη. Η παραγραφή, σύμφωνα με το άρθρο 4, είναι διετής και ετήσια, αντιστοίχως, και αναστέλλεται, όσο διάστημα διαρκεί η κύρια διαδικασία και μέχρι να καταστεί αμετάκλητη η καταδίκη, για ένα έτος και έξι μήνες, αντιστοίχως.

Το άρθρο 5, επαναλαμβάνοντας τα προβλεπόμενα στην παρ. 2 του άρθρου 49 Σ., ορίζει ότι η απόφαση για άσκηση ποινικής δίωξης ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 86 Σ. απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία των 2/3 των μελών της Βουλής, ενώ η πρόταση κατηγορίας και παραπομπής σε δίκη διατυπώνεται με πλειοψηφία 1/3. Προσθέτει δε ότι, επί ποινή απαραδέκτου, η πρόταση κατηγορίας πρέπει να ορίζει επακριβώς τις πράξεις ή παραλείψεις του Προέδρου της Δημοκρατίας επί των οποίων αυτή ερείδεται και να μνημονεύει την παραβιασθείσα διάταξη του Συντάγματος (άρθρο 5 παρ. 3)¹⁰. Τα άρθρα 6-14 του νόμου ρυθμίζουν τη διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 49 Σ., όπως εξάλλου και το άρθρο 159 ΚτΒ¹¹.

¹⁰ Το ίδιο εξάλλου προβλέπει και το άρθρο 159 παρ. 3 ΚτΒ.

¹¹ Η συνάρθρωση των δύο θα εξεταστεί αναλυτικά υπό V.

- 12 Τέλος, το άρθρο 15 προβλέπει ότι απαιτήσεις αστικής φύσης που ρυθμίζονται από τον νόμο ασκούνται μόνο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

III. ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΩΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

- 13 Δεν υπάρχουν κανονιστικά διατάγματα ή άλλες πράξεις που να επιπίπτουν στο πεδίο του άρθρου 49 Σ.

IV. Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- 14 Το άρθρο 49 Σ., καθώς δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ, δεν έχει τύχει νομολογιακής επεξεργασίας.

V. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ

- 15 Έχει επικρατήσει η άποψη ότι το άρθρο 49 καθιερώνει το ανεύθυνο του Ανώτατου Άρχοντα. Ακριβολογώντας, ωστόσο, θα ήταν ορθότερο να γίνει λόγος για καθιέρωση ειδικής και περιορισμένης ή κατ' εξαίρεση¹² (ποινικής και αστικής ευθύνης) του Προέδρου της Δημοκρατίας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η δυσχέρεια ενεργοποίησης του άρθρου 49 Σ., κυρίως ως προς τις ουσιαστικές προϋποθέσεις, οδηγεί εν τοις πράγμασι στο ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας. Προκειμένου να εξεταστεί συνολικά η ευθύνη του Προέδρου, σκόπιμο είναι να ακολουθηθεί η διάκριση σε πολιτική, ποινική και αστική ευθύνη.

1. Πολιτική ευθύνη

- 16 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι πολιτικά ανεύθυνος¹³. Τούτο δε ισχύει από μια συνδυαστική ανάγνωση των άρθρων 1 παρ. 1, 35, 50 και 82 παρ. 1 Σ. Στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού μας πολιτεύματος, δεν μπορεί να νοηθεί πολιτική ευθύνη του Ανώτατου Άρχοντα, καθώς μόνη πολιτικά υπεύθυνη για τις πράξεις του, τις περισσότερες από τις οποίες εξάλλου προσυπογράφει, είναι η Κυβέρνηση. Οι πράξεις που εκδίδονται χωρίς προσυπογραφή, εφόσον δεν συνιστούν άσκηση δέσμιας αρμοδιότη-

¹² Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 555· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2022, σελ. 700· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 50», σε Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κονιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα: κατ' άρθρον ερμηνεία*, 2017, σελ. 961.

¹³ Α. Μάνεσης, «Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό σχέδιο Σύντάματος», σε *Συνταγματική θεωρία και πράξη Ι*, 1980, σελ. 599· Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 432.

τας, μπορεί ενδεχομένως να αποτελέσουν αντικείμενο πολιτικής κριτικής, καλόπιστης ή κακόπιστης. Ωστόσο, το Σύνταγμά μας δεν προβλέπει καμία διαδικασία απόδοσης πολιτικής ευθύνης στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ανάλογης του άρθρου 84 Σ. για την Κυβέρνηση, καθόσον το άρθρο 49 Σ. ρυθμίζει την ποινική ευθύνη του και μόνο. Ενδεχόμενη έκπτωσή του από το αξίωμα, μετά από ποινική του καταδίκη, δεν συνιστά επομένως μορφή πολιτικής ευθύνης¹⁴.

2. Ποινική ευθύνη

Όπως προαναφέρθηκε, η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι περιορισμένη. Δεν περιλαμβάνει, κατά την κρατούσα άποψη, τον αναπληρωτή του, ο οποίος προστατεύεται από τις οικείες διατάξεις, ανάλογα με την ιδιότητά του¹⁵. Το άρθρο 49 Σ. καθιερώνει ένα καταρχήν ανεύθυνο, ορίζοντας ότι για πράξεις που σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν υπέχει ποινική ευθύνη, παρά μόνο για τις στενά οριζόμενες εξαιρέσεις¹⁶.

Αντιθέτως, για πράξεις που δεν σχετίζονται με τα καθήκοντά του, υπέχει, σύμφωνα με το άρθρο 49 παρ. 1 εδάφιο πρώτο Σ., πλήρη ευθύνη, ανεξάρτητα του χρονικού σημείου που συνέβη η πράξη ή η παράλειψη (πριν δηλαδή ή κατά τη διάρκεια της θητείας του). Ωστόσο, η ποινική δίωξη αναστέλλεται, εωσότου λήξει η προεδρική θητεία (άρθρο 49 παρ. 1 εδάφιο δεύτερο Σ.). Η αναστολή της δίωξης πρέπει να γίνει

¹⁴ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 114· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2020, σελ. 352· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. II, ό.π., σελ. 92· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 2020, σελ. 378· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 50», ό.π., σελ. 966. Contra Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, Β΄ Τόμος, 1993, σελ. 369, ο οποίος θεωρεί την έκπτωση από το αξίωμα ως μορφή πολιτικής ευθύνης. Το ίδιο εξάλλου έχει υποστηριχθεί και για τη μη ανανέωση της θητείας του από τη Βουλή (Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 556). Το επιχείρημα όμως αυτό έχει αποδυναμωθεί μετά την αναθεώρηση του άρθρου 32 Σ. το 2019 και τη μη μεσολάβηση πλέον εκλογών, πριν από την εκλογή του νέου Προέδρου.

¹⁵ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*. Συμβολή στο ελληνικό και συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 115· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 354· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. II, ό.π., σελ. 94· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 50», ό.π., σελ. 961. Contra Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 379, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο αναπληρωτής του Προέδρου υπεισέρχεται στα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του και, συνεπώς, ευθύνεται κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο.

¹⁶ Κατά τον Παντελή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, σε αντίθεση με τον Βασιλιά, είναι κατά κανόνα υπεύθυνος για τις πράξεις του, εκτός από αυτές που γίνονται κατά την άσκηση των καθηκόντων του, αλλά και πάλι με εξαιρέσεις (Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 378).

δεκτό ότι έχει τουλάχιστον το ίδιο κανονιστικό περιεχόμενο με αυτό του άρθρου 61 Σ. για τους βουλευτές¹⁷.

- 19 Η κρίσιμη για την εφαρμογή του άρθρου 49 Σ. έννοια των καθηκόντων πρέπει εδώ να γίνει δεκτή υπό ευρεία έννοια, ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τις συνταγματικά τυποποιημένες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας (ρυθμιστικές, εκτελεστικές, νομοθετικές και δικαστικές), αλλά και κάθε πράξη, άσχετα αν διαθέτει νομικό χαρακτήρα ή όχι, που εντάσσεται στο πλαίσιο εκπλήρωσης του ρυθμιστικού του ρόλου (άρθρο 30 Σ.). Τέτοιες συνιστούν κατεξοχήν ομιλίες σε εθιμοτυπικές, κοινωνικές και πολιτικές εκδηλώσεις, άτυπα μηνύματα που απευθύνει στο πλαίσιο της επικοινωνίας του με τον λαό και κάθε άλλη πράξη που γίνεται στο πλαίσιο επίσημων δραστηριοτήτων και δεν ανήκει καθαρά στην ιδιωτική του σφαίρα. Εν αμφιβολία, η όλη αρχιτεκτονική του πολιτεύματος και η ratio του άρθρου 49 Σ. συνηγορεί υπέρ της ύπαρξης ενός τεκμηρίου ένταξης μίας πράξης στο πλαίσιο άσκησης των καθηκόντων του Προέδρου της Δημοκρατίας, καθώς ο ρόλος του είναι μεταβαλλόμενος και προσαρμοζόμενος στις εξελίξεις και τις ανάγκες των καιρών, άρα ο κύκλος τέτοιων πράξεων πρέπει να μπορεί να διευρύνεται ανάλογα με τις περιστάσεις.
- 20 Το ανεύθυνο βέβαια μπορεί να καμφθεί, κατ' εξαίρεση, σε περίπτωση εσχάτης προδοσίας και εκ προθέσεως παραβίασης του Συντάγματος. Τέτοιου είδους ευθύνη προκύπτει κυρίως κατά την άσκηση αρμοδιοτήτων, που σύμφωνα με το άρθρο 35 Σ. δεν χρήζουν προσυπογραφής και άρα αποτελούν άσκηση ουσιαστικής αρμοδιότητας¹⁸, αλλά και από πράξεις ή παραλείψεις του Προέδρου που δεν συγκαταλέγονται στις τυπικές συνταγματικές του αρμοδιότητες¹⁹. Δεν μπορεί βέβαια να αποκλεισθεί η ευθύνη του Προέδρου και κατά την άσκηση ονομαστικών αρμοδιοτήτων, εφόσον προκύπτει είτε παράλειψη οφειλόμενης εκ του Συντάγματος ενέργειας είτε παράλειψη ελέγχου της προφανούς παρανομίας ή αντισυνταγματικότητας μίας πράξης²⁰.
- 21 Τα εγκλήματα του άρθρου 49 παρ. 1 Σ. τυποποιούνται από το άρθρο 2 του ν. 265/1976. Η διατύπωση του άρθρου 2 παρ. 2 του νόμου σχετικά με την εσχάτη προδοσία τιμωρεί ως ιδιώνυμο αδίκημα²¹ τη συμμετοχή του Προέδρου, με οποιονδήποτε τρόπο, σε πραξικόπημα, είτε τετελεσμένο είτε στο στάδιο της απόπειρας. Δεν ταυτίζεται με το άρθρο

¹⁷ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 557.

¹⁸ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 367.

¹⁹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 352.

²⁰ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 556.

²¹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 353.

134 του ΠΚ²², αλλά δεν διαφέρει ουσιωδώς στα κρίσιμα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης. Απεναντίας, το άρθρο 134 ΠΚ φαίνεται να φωτίζει την έννοια της «δια βίας κατάλυσης ή μεταβολής του πολιτεύματος της Χώρας». Ως προς την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος, ως κακούργημα απαιτείται για τη διάπραξή του οπωσδήποτε δόλος (άρθρο 26 ΠΚ)²³.

Αναφορικά με την εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος, το άρθρο 2 παρ. 3 του ν. 265/1976, που καθιερώνει αυτό το γνήσια ιδιαίτερο έγκλημα²⁴, περιορίζει ανεπίτρεπτα έτι περαιτέρω την ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας σε σχέση με το άρθρο 49 παρ. 1 Σ. Αφενός, κάνει λόγο για αρμοδιότητες «ασκούμενες ατομικώς και άνευ διακριτικής ευχέρειας». Έχει συνεπώς υποστηριχθεί ότι εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 παρ. 3 όλες οι πράξεις που προσυπογράφονται από τον αρμόδιο Υπουργό, καθώς δεν ασκούνται «ατομικώς»²⁵. Ωστόσο, όπως προκύπτει και από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του νόμου, δεν μπορεί να αποκλεισθεί η ευθύνη δια παραλείψεως υπογραφής μίας πράξης²⁶. Ευθύνη επομένως προκύπτει συνολικά είτε για τις πράξεις άνευ προσυπογραφής, που ασκούνται με δέσμια αρμοδιότητα, όπως ο διορισμός Πρωθυπουργού, η ανάθεση διερευνητικών εντολών και η απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της²⁷, είτε λόγω άρνησης υπογραφής πράξης που επιτάσσει το Σύνταγμα και έχει προσυπογραφεί από τον αρμόδιο Υπουργό, εκτός και αν τούτη είναι προδήλως αντισυνταγματική ή παράνομη²⁸. Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι παραβίαση διάταξης του Συντάγματος λόγω υιοθέτησης μίας εύλογης ερμηνευτικής εκδοχής, δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί «εκ προθέσεως» παραβίαση²⁹. Αφετέρου, το άρθρο 2 παρ. 3 εισάγει μία επιπρόσθετη προϋπόθεση, καθώς η παραβίαση πρέπει να συνεπάγεται «σοβαρή διατάραξη της λειτουργίας του πολιτεύματος».

²² «Όποιος επιχειρεί με βία ή απειλή βίας να καταλύσει, να μεταβάλει, να αλλοιώσει ή να καταστήσει ανενεργό, διαρκώς ή προσκαιρώς, το δημοκρατικό πολίτευμα που στηρίζεται στη λαϊκή κυριαρχία ή θεμελιώδεις αρχές ή θεσμούς του πολιτεύματος αυτού ή να αποστερήσει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ή αυτόν που ασκεί την προεδρική εξουσία, τον Πρωθυπουργό, την Κυβέρνηση ή τη Βουλή από την εξουσία που έχουν κατά το Σύνταγμα, τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη»

²³ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδου, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 118· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, ό.π., σελ. 98.

²⁴ Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 380.

²⁵ Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, ό.π., σελ. 99· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 380.

²⁶ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδου, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 130.

²⁷ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 353.

²⁸ Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 380.

²⁹ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 49», ό.π., σελ. 964.

Η νομοθετική αυτή συρρίκνωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι αντίθετη στο άρθρο 49 παρ. 1 Σ.³⁰, αλλά, καθώς το άρθρο 7 Σ. επιβάλλει την απαγόρευση ερμηνευτικής επέκτασης του αξιοπίου, θα πρέπει η εν λόγω διάταξη να τύχει εφαρμογής σε περίπτωση της ενεργοποίησης της ποινικής ευθύνης του Προέδρου της Δημοκρατίας³¹.

- 23 Σε περίπτωση παραπομπής του στο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 86 Σ., ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 49 Σ., απέχει από την άσκηση των καθηκόντων του και αναπληρώνεται, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 34 Σ., ενώ αναλαμβάνει πάλι τα καθήκοντά του, αφότου το δικαστήριο του άρθρου 86 Σ. εκδώσει απαλλακτική απόφαση, εφόσον δεν εξαντλήθηκε η θητεία του. Άρα, ο χρονικός περιορισμός του άρθρου 34 παρ. 2 Σ. δεν ισχύει σε περίπτωση παραπομπής του Προέδρου σε δίκη σύμφωνα με το άρθρο 49 Σ.³².
- 24 Σχετικά με το ζήτημα του χρόνου έναρξης της παραγραφής του άρθρου 3 του ν. 265/1976, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι στην περίπτωση της εσχάτης προδοσίας, που πράγματι επέφερε τη βίαιη κατάλυση του πολιτεύματος, η προθεσμία της παραγραφής εκκινεί, σύμφωνα με το άρθρο 120 παρ. 3 Σ., από την αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας³³.
- 25 Ως προς την ακολουθητέα διαδικασία, πέρα από το γενικό περίγραμμα που θέτουν το άρθρο 49 παρ. 2 Σ. και το άρθρο 5 του ν. 265/1976, υπάρχει διχογνωμία κατά πόσο ακολουθείται η διαδικασία των άρθρων 6-11 του ν. 265/1976 ή του άρθρου 159 ΚτΒ. Οι διατάξεις του ν. 265/1976 ορίζουν ότι η Ολομέλεια της Βουλής, αποφασίζει με πλειοψηφία των παρόντων μελών της, που δεν είναι μικρότερη από το ¼ του όλου αριθμού των βουλευτών, τη διεξαγωγή προανάκρισης (άρθρο 7) και συστήνει 12μελή Ειδική Εξεταστική Επιτροπή (άρθρο 8), η οποία υποβάλλει σχετική αιτιολογημένη έκθεση στη Βουλή (άρθρο 9), προκειμένου αυτή να αποφασίσει περί της παραπομπής ή μη σε δίκη του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 10). Ο δε Κανονισμός της Βουλής αναφέρεται επιγραμματικά σε λήψη απόφασης επί της παραπομπής σε δίκη με ονομαστική ψηφοφορία σε μυστική συνεδρίαση (άρθρο 159 παρ. 4) και κατά τα λοιπά παραπέμπει

³⁰ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 132· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, ό.π., σελ. 99.

³¹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 353.

³² Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 557.

³³ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 125-126· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 353-354· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, ό.π., σελ. 99.

στα άρθρα 153-158 ΚτΒ που ρυθμίζουν τη διαδικασία παραπομπής σε δίκη μελών της Κυβέρνησης (άρθρο 159 παρ. 6).

Από τη μία πλευρά, έχει υποστηριχθεί ότι το άρθρο 49 παρ. 5 Σ. απαιτεί την ύπαρξη 26 τυπικού νόμου ψηφισμένου από την Ολομέλεια, ο οποίος, κατά παρέκκλιση της αρχής της αυτονομίας της Βουλής (άρθρο 65 παρ. 1 Σ.), ρυθμίζει και τα της διαδικασίας παραπομπής του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη, πέρα από τις ουσιαστικές προϋποθέσεις. Συνεπώς, το άρθρο 159 ΚτΒ έχει τεθεί κατά παράβαση της ως άνω συνταγματικής διάταξης³⁴. Από την άλλη, υποστηρίζεται ότι τα άρθρα 6-11 του ν. 265/1976 δεν τυγχάνουν εφαρμογής, λόγω αντίθεσής τους στο άρθρο 65 παρ. 1 Σ³⁵. Ορθότερη φαίνεται η δεύτερη άποψη, καθώς δεν συντρέχει ρητή παρέκκλιση από τη γενική αρχή της αυτονομίας της Βουλής και άρα ο Κανονισμός της Βουλής ρυθμίζει (και) αυτό το θέμα, που ανάγεται στην εσωτερική της λειτουργία. Εξάλλου, σύμφωνα με μία «γενετική» ερμηνεία της, η παρ. 5 του άρθρου 49 αποτυπώνει αυτούσια την παρ. 5 του άρθρου 41 του δικτατορικού Συντάγματος του 1973. Ως εκ τούτου αποδυναμώνεται το επιχείρημα εκ της γραμματικής ερμηνείας και δεν κρίνεται σκόπιμο η κάμψη της αρχής της αυτονομίας της Βουλής να θεμελιωθεί στη συγκεκριμένη γραμματική διατύπωση. Ο νόμος που προβλέπει το άρθρο 49 παρ. 5 Σ. πρέπει κατά συνέπεια να θεωρηθεί ότι περιορίζεται στη ρύθμιση των ουσιαστικών μόνο ζητημάτων εφαρμογής του άρθρου. Σε κάθε περίπτωση και εφόσον προκριθεί η ερμηνευτική αυτή εκδοχή, για τη διεξαγωγή μυστικής συνεδρίασης, σύμφωνα με το άρθρο 159 ΚτΒ, πρέπει να πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 66 παρ. 1 Σ³⁶.

Εφόσον πάντως υπάρξει παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη, εφαρ- 27 μόζεται οπωσδήποτε το άρθρο 86 Σ. και, κατά την ορθότερη ερμηνευτική εκδοχή, σύμφωνα με το άρθρο 49 παρ. 3 Σ., οι διατάξεις του Κανονισμού της Βουλής και οι διατάξεις του ν. 3126/2003 περί ευθύνης Υπουργών, όπως έχει τροποποιηθεί ιδίως από τον ν. 3196/2011, και όχι οι διατάξεις των άρθρων 12 και 13 του ν. 265/1976³⁷.

³⁴ Ε. Μπεσίλα-Μακρίδη, *Η ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 89-90· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 356· Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, ό.π., σελ. 93· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 49», ό.π., σελ. 965.

³⁵ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 701. Αυτό υποστηρίζει εμμέσως και ο Βενιζέλος, δεχόμενος την εφαρμογή του άρθρου 159 ΚτΒ (Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 557).

³⁶ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 356.

³⁷ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 701· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 49», ό.π., σελ. 965.

Τυχόν συμμετοχοί παραπέμπονται και αυτοί στο Ειδικό Δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 86 παρ. 4 υποπαρ. 4 Σ³⁸.

3. Αστική ευθύνη

- 28 Ό,τι ισχύει για την ποινική ευθύνη, ισχύει εν πολλοίς και για την αστική ευθύνη. Το άρθρο 49 Σ. καθιερώνει το καταρχήν ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας και ως προς τις αστικές αξιώσεις, εφόσον πρόκειται για πράξεις ή παραλείψεις που σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του, νοούμενων υπό ευρεία έννοια (βλ. παραπάνω α). Το ανεύθυνο κάμπτεται στις δύο περιπτώσεις που προβλέπει το άρθρο 49 παρ. 1 Σ. Ωστόσο, προκειμένου να αποφευχθεί η άσκηση καταχρηστικών αγωγών, που θα οδηγούσε σε καταστρατήγηση του Συντάγματος, ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι για την έγερση αστικών αξιώσεων πρέπει να συντρέχουν οι ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 49 Σ³⁹. Έτσι, στην περίπτωση που υπάρξει καταδίκη του Προέδρου της Δημοκρατίας για εσχάτη προδοσία ή εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος, μπορεί να ασκηθεί αγωγή μόνο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων⁴⁰ (άρθρο 15 του ν. 265/1976⁴¹).
- 29 Επί απαιτήσεων που αφορούν καθαρά ιδιωτικές υποθέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, αυτός δεν απολαμβάνει κανενός προνομίου, καθώς το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 49 Σ. κάνει ρητά λόγο μόνο για (ποινική) «δίωξη». Η έγερση αγωγών για πράξεις εκτός των καθηκόντων του είναι έτσι απεριορίστως δυνατή, ανεξάρτητα του πότε έλαβαν χώρα οι επίδικες πράξεις ή πότε ασκείται το ένδικο βοήθημα⁴².

³⁸ Σ.-Ι Κουτνατζής, «Άρθρο 49», ό.π., σελ. 965.

³⁹ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 556.

⁴⁰ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 700-701.

⁴¹ Ως προς το ζήτημα της παράστασης για υποστήριξη της κατηγορίας, που αντικατέστησε τον θεσμό της πολιτικής αγωγής (βλ. άρθρο 67 νέου ΚΠΔ), πρέπει πλέον να γίνει δεκτό ότι αυτή επιτρέπεται καταρχήν ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 183 του ν. 4855/2021, που κατήργησε την παρ. 5 του άρθρου 15 του ν. 3126/2003. Το άρθρο 15 του ν. 265/1976 αναφέρει μεν ότι απαιτήσεις αστικής φύσης μπορούν να ασκηθούν μόνο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, κάτι που απέκλειε κατά το παρελθόν την άσκηση πολιτικής αγωγής ενώπιον του αρμόδιου Ειδικού Δικαστηρίου (Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 378). Ωστόσο, όπως προκύπτει και από την αιτιολογική έκθεση του νέου ΚΠΔ (ν. 4620/2019, σελ. 28-30), ο θεσμός της παράστασης για υποστήριξη της κατηγορίας είναι αποσυνδεδεμένος από κάθε έννοια εισαγωγής αστικής αξίωσης στο ποινικό δικαστήριο και, συνεπώς, το άρθρο 15 δεν τυχάνει εν προκειμένω εφαρμογής.

⁴² Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 701.

VI. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Το άρθρο 49 Σ. δεν έχει εφαρμοστεί στη Μεταπολίτευση. Οι περιορισμένες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, ιδίως μετά την αναθεώρηση του 1986, καθώς και οι ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις που αυτό θέτει, καθιστούν ελάχιστα πιθανή την ποινική δίωξη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Δεν αποτελεί σύμπτωση εξάλλου το γεγονός ότι ποτέ δεν έχει παραπεμφθεί σε δίκη ο Ανώτατος Άρχοντας στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους⁴³.

VII. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως εύστοχα έχει παρατηρηθεί, το άρθρο 49 Σ. περιλαμβάνεται σε εκείνα τα άρθρα του Συντάγματος που παραμένουν στο περιθώριο τόσο της θεωρίας όσο και της συνταγματικής πρακτικής⁴⁴.

Στο επίπεδο πάντως του οργανικού νόμου, πρέπει να ευθυγραμμιστεί ο ορισμός του εγκλήματος της εκ προθέσεως παραβίασης του Συντάγματος με το άρθρο 49 παρ. 1 Σ., ώστε να μην περιορίζεται ακόμα περισσότερο η ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας⁴⁵. Επίσης, ως προς την ακολουθητέα διαδικασία, σκόπιμο είναι να αποσαφηνιστούν τα ερμηνευτικά ζητήματα που έχουν ανακύψει και περιγράφηκαν παραπάνω⁴⁶.

⁴³ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 435. Αλλά και σε διεθνές επίπεδο, σπάνια κηρύσσεται έκπτωτος Ανώτατος Άρχοντας κράτους λόγω ποινικής καταδίκης του. Στη Βραζιλία αυτό έχει συμβεί δύο φορές, το 1992 μετά την καταδίκη του Προέδρου Collor de Mello (Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 381) και το 2016 μετά την καταδίκη της Προέδρου Rousseff.

⁴⁴ Σ.-Ι Κουτνατζής, «Άρθρο 49», ό.π., σελ. 967.

⁴⁵ *Ibid.*, σελ. 967-968.

⁴⁶ *Ibid.*, σελ. 968.